

# معرفی نشریات جهان اسلام در قرن نوزدهم: نمایه شده در المنار

چکیده: یکی از بخش‌های ترویجی و بسیار ارزشمند مجله المنار در قرن نوزدهم، معرفی مجلات و نشریات بویژه در کشورهای مسلمان تحت عنوان «المجلات و الجرائد» بود. نویسنده در نوشتار حاضر، فهرست شماری از مجلات را که در مجله المنار جلد ۱۲ شماره ۱۱ سال ۱۳۲۶ ه.ق. برابر با ۱۹۰۹ میلادی معرفی شده است، به همراه توضیح مختصری از آن‌ها، ارائه می‌نماید. کلیدواژه: نشریات جهان اسلام، قرن نوزدهم، مجله المنار، معرفی نشریات، معرفی مجلات.

آثار و مجلات دیگر دول اسلامی مغفول واقع شده است. به هر حال شناسایی و معرفی مجلات معتبر و علمی در دنیایی که کسب اعتبار علمی جایگزین سطح کیفی آثار شده است، کار را برای محققانی که به اندیشه بهتر و برترها می‌دهند، موثر خواهد کرد.

در جلد ۱۲، شماره ۱۱، سال ۱۳۲۶ ه.ق. برابر با ۱۹۰۹ میلادی، فهرست شماری از مجلات به همراه توضیح مختصر به شرح زیر بیان شده است:

الشرق الادنی: مجله خاور نزدیک به زبان انگلیسی به بررسی مسائل و امور مناطق خاور نزدیک می‌پردازد که به کمک تصاویر به تسریع در فهم مطلب کمک می‌کند. در هر شماره به معرفی سرزمین‌های شرقی و شخصیت‌ها و انجمن‌های آن می‌پردازد و سه موضوع اساسی سیاسی، مالی و ادبی را شامل می‌شود.

الجلس اللطیف (الجنس اللطیف):<sup>۱</sup> مجله ادبی - اجتماعی ویژه جوانان که در مصر به چاپ می‌رسید و قیمت اشتراک آن چهل قرش برای یک سال بود.

بیان الحق: مجله‌ای ترکیه‌ای و تحت حمایت سلطان عثمانی که به ترویج اندیشه‌های جمعیت‌های علمی مسلمانان می‌پرداخت. این هفته‌نامه موضوعات دینی، علمی، سیاسی و ادبی را بسط و ترویج می‌داد.

۱. یا احتمالاً المجلس.

هرچند قرن نوزدهم روشنگری، توسعه و صنعت را برای اروپا به ارمغان آورد، اما مجاورت آن با شمال آفریقا و حضور متفکران و نواندیشان و اصلاح‌طلبان دینی در آن منطقه، سبب بروز دگرگونی‌هایی میان مسلمانان شد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: تلاش مسلمانان و عرب‌زبانان برای رسیدن به اتحاد و تأسیس مؤسسات، مجلات و روزنامه‌های متفاوت که هر کدام به نحوی بیانگر اندیشه گروهی خاص بود.

برای مثال روزنامه اللوا متعلق به حزب ناسیونال (الحزب الوطنی) مصر زیر نظر مصطفی کامل (۱۸۷۴-۱۹۰۸) به چاپ می‌رسید که گه‌گاه مقالات و یادداشت‌های شیوخ مصری، همچون طنطاوی جوهری را به چاپ می‌رساند. نمونه‌ای دیگر مجله المنار بود که آوازه‌اش همچنان در جهان اسلام به گوش می‌رسد. محمد رشید رضا الحسینی سردبیر وقت با تقسیم کردن این مجله به بخش‌های متنوعی همچون اخبار و آراء، مناظره و مکاتبه (باب المناظرة والمراسلة)، فتاوی، مصاحبه، بخش‌های فرهنگی جهان اسلام و غیره باعث ماندگاری این نشریه در سطح جهان شده است. یکی از بخش‌های ترویجی و بسیار ارزشمند این مجله در آن زمان، معرفی مجلات و نشریات به ویژه در کشورهای مسلمان (المجلات و الجرائد) بود، به گونه‌ای که هزینه اشتراک و راه دستیابی به این نشریات را در آن دوران بسیار آسان می‌کرد. این بخش از مجلاتی چون المنار هرچند ارزش علمی چندانی ندارد، اما جوانب ترویجی بسیار ارزشمندی دارد. نکته قابل توجه آنکه در بسیاری از مجلات زرد، ترویجی و حتی پژوهشی کنونی، توجه و معرفی

**الحجاز:** روزنامه‌ای وابسته به دولت که به دو زبان ترکی و عربی منتشر می‌شد و برای اولین بار در مکه مکرمه زیر چاپ رفت.

**الطلبة:** روزنامه‌ای هفتگی و عمومی به سردبیری عبدالحمید افندی حمدی که با اشتراک ۵۰ قرش در مصر به چاپ می‌رسید.

**الرهائب:** نشریه‌ای علمی زیر نظر دولت عثمانی که به مباحث ادبی، سیاسی، تجاری در هر هفته می‌پرداخت.

**المقتبس:** روزنامه‌ای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی زیر نظر محمد افندی کردعلی که محصول کشور سوریه بوده است.

**المحرسة:** نشریه‌ای با سابقه در حوزه مطالعات سیاسی، ادبی و تجاری و به سردبیری استاد ابراهیم افندی الحورانی از علمای بنام سوریه.

**المباحث:** مجله‌ای علمی تحت نظر جرجی افندی و برادرش صموئیل افندی که قیمت اشتراک آن در طرابلس و شام ۱۵ فرانک و در خارج ۱۷ فرانک بود.

**روضة المعارف:** مجله‌ای عمومی و خبری شامل مباحث علمی، ادبی، تاریخی و طنز که زیر نظر یکی از علمای بنام بیروت، محمد علی (بک) القبانی و سردبیری عبدالرحمان افندی منتشر می‌شد.

**المتقد:** مجله‌ای فرهنگی، اجتماعی، انتقادی و طنز که در بیروت چاپ می‌شد و بنیانگذار آن محمد افندی باقرو سردبیر آن کمال افندی بکداهش بوده است.

**الاعمال الیدویة للسيدات:** مجله‌ای ویژه بانوان که گویا در مصر به چاپ می‌رسیده است.

**القرطاس:** مجله‌ای چاپ اسکندریه مصر درباره موضوعات ادبی - فرهنگی، علمی و آموزشی.

**الجامعة المصرية:** دو ماه‌نامه‌ای ویژه انتشار سخنرانی‌ها و جلسات استادان دانشگاه مصر که با مشارکت محمود افندی شاهین، محمد کامل افندی فیضی و عبدالله افندی امین هدایت می‌شد.

**المدرسة:** مجله‌ای با گرایش علمی، ادبی و تاریخی که با بهره‌گیری از آثار بزرگان ادیب و محقق در مصر به چاپ می‌رسیده است.

**فرعون:** اطلاعات زیادی از این مجله در دست نیست، جز اینکه به مباحث القبط ملیه پرداخته و مدیر آن توفیق افندی بوده است.

**صحيفة:** مجله‌ای اردو زبان و انتشار یافته در حیدرآباد دکن (هندوستان).

**ابوقشه:** مجله‌ای با ذوق سیاسی و طنز و با نگرشی اصلاح طلبانه، محصول کشور تونس.

**الحکیم:** نشریه‌ای هفتگی درباره تمام مسائل و به ویژه مسائل فلسفی و محصولی برای ایالت کوردوبای کشور آرژانتین.

**شمس العدالة و یا شمس الحقائق:** نشریه‌ای هفتگی ویژه مطالعات سیاسی و فنی و ادبی منتشر شده در آستانه.

**الاتحاد العثماني:** روزنامه با محتوایی سیاسی، ادبی و اجتماعی و محصولی برای بیروت و با تلاش شیخ احمد حسن طبارهو.

**کلمة الحق:** نشریه‌ای عربی که سه بار در هفته منتشر می‌شد.

**اوقیانوس:** روزنامه‌ای فارسی زبان که در تهران منتشر می‌شد و زیر نظر عبدالرحیم الهی هدایت می‌شد.